

Nekateri prediktorji življenjskih ciljev v Sloveniji in na Hrvaškem[#]

Olga Poljšak Škraban^{1}, Urban Vehovar¹, Sonja Žorga¹, Zvezdan Penezić² in Marina Nekić²*
¹Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Ljubljana, Slovenija
²Univerza v Zadru, Oddelek za psihologijo, Zadar, Hrvaška

Povzetek: Življenjski cilji in interesi, ki so del motivacijskega sistema, imajo pomembno vlogo v psihološkem razvoju posameznika, saj usmerjajo načrtovanje življenja in odločanja ter zato tudi življenjski potek ljudi v prihodnosti. Prispevek predstavlja rezultate raziskave, ki proučuje razlike med slovenskim in hrvaškim vzorcem v izraženosti ciljev, usmerjenih v delovanje oz. v skupnost ter v analizo pomembnih prediktorjev obeh vrst ciljev na obeh vzorcih. Raziskava je izvedena na vzorcu 924 odraslih oseb obeh spolov (v starosti 21 do 70 let) iz Slovenije in Hrvaške. Uporabljena je bila Lestvica življenjskih ciljev (Pohlmann in Brunstein, 1997) ter Vprašalnik o doživljanju pomembnosti in uresničevanju nekaterih življenjskih ciljev. Rezultati kažejo na pomembne razlike med obema vzorcema pri ciljih, usmerjenih v delovanje oz. v skupnost; na obeh področjih dosegajo udeleženci iz hrvaškega vzorca višje rezultate kot slovenski udeleženci. V obeh vzorcih sta se kot pomembna prediktorja ciljev, usmerjenih v delovanje pokazala starost in ocena pomembnosti koristne izrabe prostega časa, za cilje, usmerjene v skupnost pa spol, starševstvo ter oceni pomembnosti starševstva in koristne izrabe prostega časa. Dobljene razlike razlagamo s procesi družbene modernizacije in ravnijo družbene blaginje, pri čemer se slovenski udeleženci raziskave gibljejo v okolju, v katerem imajo večje možnosti za uresničevanje svojih življenjskih ciljev, so bližje postmaterializmu in individualizmu.

Ključne besede: motivacija, vrednote, razvojne naloge, starostne razlike, medkulturne razlike, odraslost

Some predictors of life goals in Slovenia and Croatia

Olga Poljšak Škraban¹, Urban Vehovar¹, Sonja Žorga¹, Zvezdan Penezić² and Marina Nekić²
¹University of Ljubljana, Faculty of Education, Ljubljana, Slovenia
²University of Zadar, Department of Psychology, Zadar, Croatia

Abstract: Personal goals and interests play an important role in human development because they orient people's life planning, decision-making and also, therefore, their future life course. The article presents the findings of a research which explores the eventual differences between Slovenian and Croatian sample in agency-oriented and communion-oriented life goals and the analysis of significant predictors of above mentioned life goals on both samples. The research included 924 adults of both genders, aged

[#] Raziskava predstavlja del rezultatov obširne mednarodne raziskave z naslovom »Prediktorji občutka koherentnosti v dveh tranzicijskih državah«. Gre za medkulturno študijo dveh sosednjih držav: Slovenije in Hrvaške. Raziskava je potekala v okviru sodelovanja raziskovalcev Filozofske fakultete v Zadru in Pedagoške fakultete v Ljubljani v obdobju 2004-2006 (nosilka raziskave dr. Katica Lacković Grgin).

* Naslov / Address: doc. dr. Olga Poljšak Škraban, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva pl. 16, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-mail: olga.poljsak-skraban@guest.arnes.si

between 21 and 70 years from Slovenia and Croatia. In the study we used the scale of Goals (Pohlman and Brunstein, 1997) and a set of questions regarding various participant's life domains and their perceived importance. The results show significant differences on agency- oriented and communion-oriented life goals between the Slovenian and Croatian sample; in both cases croatian participants reach higher results than those from slovenina sample. As significant predictors in both samples were identified (a) age and importance of effective use of free time for agency-oriented goals, and (b) and gender, parenthood, importance of parenthood and importance of effective use of free time for communion-oriented life goals. The differences in results are explained by respective levels of social modernisation and social welfare, given the fact the Slovenian respondents are embedded in the social environment that offers more possibilities for fullfilment of their life goals, and are closer to postmaterialism and individualism.

Key words: motivation, personal values, developmental tasks, age differences, cross cultural differences, adulthood

CC = 3120

Osební cilji in interesi, ki so del motivacijskega sistema posameznika, igrajo pomembno vlogo v njegovem psihološkem razvoju. Lahko bi rekli, da so osnova posameznikovega osebnostnega razvoja, saj usmerjajo njegovo načrtovanje življenja in odločanja, njegov način spoprijemanja s problemi in s tem tudi njegov življenjski potek v prihodnosti (Nurmi, 1992). Za postavljanje osebnih ciljev in zanimanj pa je potrebno poznati možnosti, ki jih imajo ljudje v svoji prihodnosti. Zavezanost k uresničitvi pomembnih ciljev daje namreč smisel življenju in zapolni vsakodnevne aktivnosti z osebnim pomenom, meni Emmons (1986, po Fister, 2003). Če se oseba v svojih prizadevanjih čuti ovirano in neuspešno, ima to lahko negativne učinke, medtem ko pozitivna čustva in sodbe o zadovoljstvu z življenjem izhajajo predvsem iz doživljanja uspešnosti v odnosu do pomembnih osebnih ciljev (Emmons, prav tam).

Nurmi (1992) na osnovi pregleda številnih raziskav zaključuje, da človekovi motivi, interesi in cilji predstavljajo motivacijski sistem, ki je sestavljen iz kompleksne hierarhije, katere nivoji naj bi se razlikovali glede na splošnost in abstraktnost teženj, ki so vanje vključene. Motivi in vrednote višjega nivoja naj bi organizirali in integrirali motive nižjega nivoja v hierarhično strukturo. Musek (1994) v zvezi s tem navaja, da so motivacijski cilji na najnižji ravni zelo specifični in konkretni, na višjih pa bolj splošni in abstraktni. Na najvišjih ravneh se motivacijski cilji generalizirajo v posamezne vrednote, kategorije vrednot in najbolj generalne vrednostne usmeritve. Pri tem Musek opredeljuje vrednote kot vrednostne kategorije, h katerim si prizadevamo in ki nam predstavljajo neke vrste cilje oz. ideale, kot »posplošena in relativno trajna pojmovanja o ciljnih in pojavih, ki jih visoko cenimo, ki se nanašajo na široke kategorije podrejenih objektov ter odnosov in ki usmerjajo naše interese in vedenje« (Musek, 1994, str. 206).

Pri proučevanju strukture motivacije so Wicker, Lambert, Richardson in Kahler (1984) analizirali rezultate 231 oseb, ki so v dveh raziskavah ocenjevali vrednost 46

oz. 56 splošnih ciljev. V obeh študijah sta se najbolj dosledno pojavljala dva faktorja: medosebna skrb in tekmovalni dosežki. Avtorji menijo, da sta to osnovna in univerzalna faktorja, saj se neprestano pojavljata v raziskavah in teoriji o motivaciji, vrednotah, osebnosti, medosebni interakciji in drugih tematskih področjih, kakor tudi pri subjektivnih ocenah ciljev. V istih dveh študijah so avtorji ugotovili, da se dva klastra višjega reda, ki so ju poimenovali *iskanje harmonije* in *osebne težnje*, šibkeje povezujeta s prejšnjo klasifikacijo. Videti je, da utelešata na eni strani motivacijo za solidarnost in harmonijo s skupnostjo ter na drugi strani motivacijo za statusom in dosežki, vendar pa sta širši kategoriji, ki se ne omejujeta le na medosebno področje. »V prizadevanju za harmonijo se predpostavlja, da si želimo ravnotežje in zmanjšanje konfliktov, preprirov in skrbi. Pri iskanju večje moči, uspeha in novosti pa lahko, v nasprotju s tem, razbijamo obstoječe ravnotežje in iščemo ali pa toleriramo negotovost. Podobno lahko v zadnjem primeru dajemo prednost doživljanju in vzdrževanju višje stopnje vzburjenja ali višjega nivoja aktivnosti, kot kadar si prizadevamo za harmonijo« (Wicker idr., 1984, str. 302). Tudi nekateri drugi avtorji so našli v svojih raziskavah podobne vzorce življenjskih ciljev. Tako npr. Bakan (1966, po Wicker idr., 1984) razlikuje med *cilji, usmerjenimi v delovanje*, ki so povezani z aktivnostjo, neodvisnostjo in vodstvenimi položaji, ter *cilji, usmerjenimi v skupnost*, povezanimi z vlogo pomočnika. Angyal (1951, po Wicker idr., 1984) govori o *avtonomiji* (»posameznik«, ki si prizadeva upravljati z okolico) in *homonomiji* (»udeleženec«, ki skuša okolju pripadati, ga razumeti in spoštovati).

Wicker idr. (1984) predpostavljajo, da so osebni cilji med seboj odvisni in da hierarhije splošnosti ujamejo delček te soodvisnosti. Tako lahko npr. na želje po finančni gotovosti, občutku pripadanja in institucionalnih dosežkih, kot sta poroka in izobrazba, gledamo kot na različne motive ali pa kot na sestavine širše želje po varnosti in stabilnosti v življenju, ki ni nič drugega kot eden od elementov motiva za doseganje notranjega miru, ta pa je sestavni del splošne želje po skladnosti s svetom, ki nas obdaja. Zato menijo, da določenega motivacijskega grozda pri posamezniku ne moremo razumeti, dokler ne vemo, kateremu širšemu grozdu pripada.

Zelo malo raziskav je bilo narejenih o povezanosti osebnih ciljev z razlikami v starosti, večina njih pa je zajemala le eno ali dve starostni skupini. Študije o ciljnih, usmerjenih na prihodnost adolescentov, so npr. pokazale, da se cilji in interesi adolescentov nanašajo na poglobitve razvojne naloge pozne adolescence in zgodnje odraslosti, kot so npr. bodoče izobraževanje, poklic, družina in materialni vidiki življenja (Nurmi, 1992). Tudi cilji in skrbi odraslih odražajo razvojne naloge, značilne za njihova leta, ugotavlja Nurmi (prav tam). Rezultati njegove raziskave kažejo, da mladi odrasli pogosteje omenjajo cilje, povezane z bodočim izobraževanjem in družino, v srednji odraslosti ljudje poudarjajo cilje, povezane z življenjem svojih otrok in imetjem, starejši pa so zainteresirani za lastno zdravje, upokojitve, pritožbe in dejavnosti in svet. Poklic in nase usmerjeni cilji pa so bili pogosto omenjeni v vseh starostnih skupinah. Nobene starostne razlike niso bile ugotovljene v zvezi s splošnim obsegom (širino) življenjskih ciljev. Obseg ciljev, povezanih z izobrazbo, družino in poklicem sicer pri odraslih s

starostjo upada, vendar to ne vpliva na celoten obseg ciljev, ki jih imajo, saj jih hkrati s tem vse bolj zanimajo novi cilji, za katere pričakujejo, da se bodo uresničili v daljni prihodnosti.

Nurmi (1992, str. 504) poudarja, da »[...] rezultati kažejo, da starostne razlike v osebnih ciljih in zanimanjih ter z njimi povezan časovni obseg odražajo različne socialne starostne sisteme, kot so: starostno pogojene razvojne naloge (Havighurst, 1948), prehodi vlog (Elder, 1958), socialni pritiski (Neugarten idr., 1965) in institucionalne kariere (Mayer, 1986). Nekateri teh sistemov delujejo kot normativna pričakovanja, izzivi in sankcije, ki motivirajo ljudi, da si zastavljajo določene cilje, medtem ko drugi delujejo kot starostno diferencirane priložnostne strukture, ki oblikujejo možnosti, katerim morajo ljudje prilagoditi svoje cilje«. Učinki, ki jih imajo t. i. socialni starostni sistemi na osebne cilje, so posredovani preko »kulturno deljenega znanja« o vseživljenjskem razvoju, razlaga Nurmi (1991, po Nurmi, 1992). Meni, da znanje, ki opredeljuje normativni življenjski potek, pomembno vpliva na postavljanje osebnih ciljev, ker služi kot osnova za predvidevanje, kaj je možno, sprejemljivo in zaželeno v različnih starostih (Danefer, 1984, po Nurmi, 1992; Nurmi, 1991, po Nurmi, 1992).

Pervin (1996, po Penezić in Lacković-Grgin, 2001) meni, da predstavljajo življenjski cilji pravzaprav prevod abstraktnih življenjskih projektov v konkretne starostno specifične razvojne cilje. »Tekom razvoja človek ponotranji kulturne zahteve in jih doživlja kot lastne razvojne cilje. Nekateri taki cilji so univerzalni, nekateri pa starostno specifični. Ker ima vsako razvojno obdobje svoje razvojne naloge, se predpostavlja, da se s starostjo spreminjajo ne le razvojni cilji, temveč tudi njihova pomembnost in uresničenost« (Penezić in Lacković-Grgin, 2001, str. 67).

V zvezi z razlikami med spoloma Nurmi (1992) meni, da je družina poglobljena sila, ki oblikuje potek življenja žensk, medtem ko delo ključno vpliva na življenje moških (Hagestad in Neugarten, 1985, po Nurmi, 1992; Held, 1986, po Nurmi, 1992). Po drugi strani pa sta Penezić in Lacković-Grginova (2001) ugotovila, da so za ženske pomembni cilji, povezani s fizičnim in zdravstvenim delovanjem ter socio-emocionalnim delovanjem. Tudi Morfei, Hooker, Carpenter, Mix in Blakeley (2004) v svoji študiji ugotavljajo, da so matere v večji meri poročale o skupnostnih temah kot očetje. Korelacije med zadovoljstvom mater in njihovim (starševskim) generativnim delovanjem pa so bile negativne.

Rezultati raziskave O. Poljšak Škraban in S. Žorga (2006) o povezanosti nekaterih področij generativnosti z (ne)generativnostjo poklica, ki ga osebe opravljajo, kažejo, da je pri ženskah, ki v svojem poklicu delujejo na področju vzgoje in izobraževanja, zdravstva in socialnega skrbstva ali pa se za tak poklic izobražujejo, v večji meri izražena želja po konstruktivnem in produktivnem prispevanju k skupnosti, po posredovanju znanj in spretnosti naslednjim generacijam, po povezanosti z drugimi in vzpostavljanju ljubečih odnosov z njimi. Nekateri raziskave kažejo, da lahko velja tudi obratna zveza: intenzivnejše ukvarjanje z drugimi ljudmi pri posamezniku spodbuja tudi razvoj njegove generativnosti. Tako naj bi moški, ki so imeli izkušnjo očetovstva, izkazovali pomembno bolj razvito generativnost od tistih moških, ki še niso imeli otrok

(Hawkins, Christiansen, Sargent in Hill, 1995). Hkrati pa rezultati prej omenjene raziskave (Poljšak Škraban in Žorga, 2006) kažejo, da je tudi težnja po uveljavljanju in neodvisnem razvijanju samega sebe, ki je značilna za posameznike s cilji, usmerjenimi v delovanje, najmočneje izražena pri ženskah, zaposlenih v generativnih poklicih.

Namen pričujoče raziskave je bil raziskati, kateri so pomembni prediktorji ciljev, usmerjenih v delovanje, in ciljev, usmerjenih v skupnost, pri vzorcu slovenskih in hrvaških udeležencev raziskave in ugotoviti morebitne razlike med vzorcema. Pri tem smo kot napovedne spremenljivke uporabili:

- a) ocene pomembnosti nekaterih življenjskih ciljev. Musek (1994) opredeljuje vrednote kot vrednostne kategorije, h katerim si prizadevamo in ki nam predstavljajo neke vrste cilje oz. ideale. Motivacijski cilji na nižji ravni so zelo specifični in konkretni, na višji pa bolj splošni in abstraktni. Zato smo med prediktorje, ki bi lahko pomembno pojasnili cilje, usmerjene v skupnost in v delovanje (splošna raven), uvrstili *oceno pomembnosti (OP) zaposlenosti, zaposlenosti v lastnem poklicu, koristne izrabe prostega časa, zakonskega stanu in starševstva* (konkretna raven).
- b) nekatere demografske podatke. Glede na to, da ima vsako življenjsko obdobje svoje razvojne naloge, se predpostavlja, da se razvojni cilji, njihov pomen in uresničevanje skozi življenje spreminjajo (Penezić in Lacković Grgin, 2001). Ker mnogi cilji torej odražajo razvojne naloge, značilne za posamezno starost, je bilo *starost* smiselno v raziskavo vključiti kot napovedno spremenljivko. Prav tako smo predpostavljali, da je *spol* pomemben prediktor življenjskih ciljev (ženski spol za cilje, usmerjene v skupnost, moški pa v delovanje). Nurmi (1992) namreč povzema različne raziskave, ki kažejo na to, da je družina poglobitna sila, ki oblikuje potek življenja žensk, medtem ko delo ključno vpliva na življenje moških. Ker je zaposlitev (povezana z delovanjem) eden ključnih dejavnikov razvoja v odraslosti (Erikson, 1980), stopnja izobrazbe pa pomembno vpliva na izbor posameznikovih ciljev v prihodnosti, smo kot prediktorja vključili v raziskavo tudi *zaposlitveni status in leta šolanja*. *Starševstvo in zakonski stan* pa smo v raziskavo vključili zato, ker predpostavljamo, da oboje usmerja človeka v skupnostno delovanje, povezovanje in vzdrževanje ustreznega ekonomskega standarda (skrb za potomstvo) kar posledično spodbuja razvoj generativnosti, ki zajema obe vrsti proučevanih ciljev.

Pričakovali smo, da se bodo med hrvaškim in slovenskim vzorcem pojavile razlike, ki so odvisne od možnosti, ki jih imajo ljudje v svoji prihodnosti, in ki pogojujejo njihove osebne cilje in zanimanja. Vendar ne gre zgolj za možnosti, ki jih imajo posamezniki v svoji prihodnosti, temveč tudi za možnosti, ki pogojujejo bivanje tukaj in zdaj. Sklepali smo, da so možnosti, ki jih ponuja slovenska družba, večje od možnosti, ki jih ponuja hrvaška družba. Slovenska družba je gospodarsko razvitejša, znesek bruto domačega proizvoda na prebivalca je v Sloveniji precej višji kot na Hrvaškem.

Hkrati pa so možnosti posameznikov pogojene kulturno: stopnja družbene modernizacije, kulturno-civilizacijsko ozadje in prevladujoče kulturne norme se v Sloveniji in na Hrvaškem vsaj do neke mere razlikujejo. Predvidevali smo, da se prav zato razlikujejo tudi pomeni dejavnikov, kot so izobrazba, zaposlitev oz. delo, prosti čas, družina in starševstvo, družbeni vlogi moškega in ženske ... Nenazadnje smo predvidevali tudi to, da vpliva razvojna stopnja in blaginja družbe na razlikujoč se pomen individualnega in kolektivnega, tj. generativnega.

Ko smo opredeljevali kulturno-civilizacijsko ozadje, stopnjo razvitosti družbe in morebitne razlike med prebivalstvom Slovenije in Hrvaške, smo izhajali iz teoretskih predpostavk Romana Ingleharta.

Inglehart je predpostavljajal, da imamo v svetu opraviti z več »kulturnimi območji«, ki se medsebojno razlikujejo glede na vrednotne sisteme (Inglehart, 1997, 2000). Opredelil je dve razsežji, s pomočjo katerih lahko umestimo družbe v kulturni zemljevid sveta, razsežje »tradicionalnih« ter »sekularno-racionalnih« usmeritev in razsežje »vrednot preživetja« ter »vrednot samoizražanja«. Razsežje tradicionalnega ter sekularno-racionalnega označuje, na eni strani kontinuuma, relativna pomembnost religije, družinskih vezi, podrejanje oblasti, izogibanje političnim konfliktom in poudarek na konsenzu, in obratno; na drugi strani kontinuuma ga označuje relativna negacija tradicionalnega.

Eno od osrednjih značilnosti razsežja vrednot preživetja ter vrednot samoizražanja predstavlja nasprotje med materialističnimi in postmaterialističnimi vrednotami. Tudi tokrat velja, da je prehod od enega k drugemu razsežju pogojen z uspešnimi procesi modernizacije: Inglehart (1997) povezuje prehod od prvega k drugemu razsežju z uspešnim ekonomskim razvojem. Za družbe, ki izkazujejo visoko stopnjo postmaterialističnih vrednotnih usmeritev, sta značilni visoka raven medosebnega zaupanja in toleranca do drugačnosti.

Adam, Makarovič, Rončević in Tomšič (2005) ugotavljajo, da pripada Slovenija dvema kulturnima območjema, območju bivših komunističnih držav ter območju katoliške Evrope. Zaradi tega dosega zmerne ocene na obeh razsežjih, ki ju je opredelil Inglehart (1997), čeprav je na kontinuumu tradicionalnih ter sekularno-racionalnih usmeritev oz. vrednot usmerjena relativno zelo visoko. Rus in Toš (2005) celo ocenjujeta, da je tovrstna umestitev oz. položaj Slovenije pravzaprav zelo ugoden, saj se uvrščamo blizu evropskih protestantskih dežel, Nemčije in Finske.

Za Hrvaško velja, da prav tako pripada obema zgoraj omenjenima območjema, da je uvrščena blizu Španiji, Izraelu, Italiji in Urugvaju, obenem pa je na razsežju tradicionalno-racionalnega uvrščena slabše kot Slovenija, vsaj v modernizacijskem smislu, v obsegu, v katerem se modernizacija izraža v nižjih stopnjah tradicionalizma. Torej naj bi bila religija, družinske vezi, podrejanje oblasti, izogibanje političnim konfliktom in poudarek na konsenzu na Hrvaškem relativno pomembnejši in bolj izraženi kot v Sloveniji, medtem ko dosegata obe na razsežju materialistično-postmaterialističnih vrednot – tj. glede na izraženo stopnjo splošnega zaupanja in toleranco do drugačnosti – domala identičen rezultat.

Vsekakor ne bi mogli pričakovati, da bi bile razlike – glede na zgoraj povedano – med prediktorji življenjskih ciljev Slovencev in Hrvatov izrazite. V kolikor bi prihajalo do kulturno-civilizacijskih razlik med obema populacijama, bi vplivala nanje predvsem stopnja družbene in gospodarske razvitosti, tj. raven družbene modernizacije. Da je Slovenija gospodarsko razvitejša od Hrvaške, ni dvoma.

Hkrati pa prispevajo procesi modernizacije v Sloveniji k izrazitejšim procesom individualizacije, ki so očitni predvsem pri mlajših in postajajo značilnost vrednotnih usmeritev celotne populacije (Ule, 2000; Ule in Kuhar, 2002). Proces individualizacije so v bistveni meri pogojeni s porastom blaginje v razvitih družbah (Beck, 2001), ki je značilen tudi za Slovenijo. Zato smo postavili osnovno raziskovalno hipotezo, da bodo vrednosti, ki zadevajo cilje, usmerjene v delovanje, v Sloveniji višje kot na Hrvaškem, da pa bodo vrednosti, ki zadevajo cilje, usmerjene v skupnost, v Sloveniji nižje kot na Hrvaškem. Domnevali smo tudi, da bomo iz razlik v ocenah pomembnosti življenjskih ciljev razbrali, kolikšne so spremembe pomenov oz. vsebine posameznih prediktorjev, kot se pojavljajo v obeh družbah.

Metoda

Udeleženci

V vzorec je bilo zajetih 924 odraslih oseb v starosti od 21 do 70 let iz različnih delov Slovenije in Hrvaške. Slovenski vzorec je zajemal 545 oseb (46 % moških, 54 % žensk), hrvaški pa 379 oseb (43 % moških, 57 % žensk). Oba vzorca sta bila heterogena glede starosti, stopnje izobrazbe in poklica in primerljiva glede na večino demografskih značilnosti. Razlike med vzorcema so obravnavane v poglavju o rezultatih.

Merski pripomočki in spremenljivke

Instrumentarij za slovenski vzorec je bil preveden iz hrvaškega jezika in v primerih, ko je hrvaški prevod odstopal od izvirnika, po potrebi usklajen z izvirnikom.

1. *Vprašalnik o doživljanju pomembnosti in uresničevanju nekaterih življenjskih ciljev*, ki smo ga sestavili sami, je zajemal: (a) *demografske podatke* o spolu, starosti, letih bivanja v mestnem okolju, letih šolanja, zaposlenosti, zaposlenosti v svojem poklicu, zakonskem stanu, starševstvu in številu otrok, (b) *oceno pomembnosti (OP) naslednjih življenjskih ciljev*: OP zaposlenosti, OP zaposlenosti v svojem poklicu, OP zakonskega stanu, OP starševstva, OP izrabe prostega časa na koristen način. V ta namen smo uporabljali postavke, kot je naslednja: »Na spodnji lestvici ocenite, kako pomembno je za vas, da ste zaposleni«. Udeleženci so odgovarjali na 5-stopenjski

lestvici z ocenami od 1 (nič mi ne pomeni) do 5 (zelo veliko mi pomeni).

2. *Lestvica ciljev* (Pohlmann in Brunstein, 1997) zajema 16 postavk, na katerih udeleženci ocenjujejo, kako pomembno je za njih doseganje ciljev, ki jih ljudje želijo doseči v svojem življenju. Lestvica ima dve podlestvici. Hrvaška sodelavca sta lestvico za namen raziskave skrajšala tako, da sta pri vsaki podlestvici namesto originalnih 12 upoštevala le 8 postavk. Prvo podlestvico predstavljajo *cilji, usmerjeni v delovanje* (angl. *agency*). Ti se nanašajo na težnjo po uveljavljanju (moč) in razvijanju samega sebe na neodvisen način (dosežki). Cronbachov alfa koeficient zanesljivosti je znašal za to podlestvico 0,79 na slovenskem in 0,76 na hrvaškem vzorcu. Primera postavk sta: imeti možnost vpliva, širiti osebno obzorje. Druga podlestvica (8 postavk) zajema *cilje, usmerjene v skupnost* (angl. *communion*). Razumemo jih kot težnjo po povezanosti z drugimi (altruizem) in željo imeti z njimi ljubeče, nežne in intimne odnose (intimnost). Cronbachov alfa koeficient zanesljivosti je za omenjeno podlestvico znašal 0,77 na slovenskem in 0,84 na hrvaškem vzorcu. Primera postavk sta: podpirati druge, imeti zaupne odnose z ljudmi. Udeleženci so na trditve odgovarjali z ocenami od 1 (nič mi ne pomeni) do 5 (zelo veliko mi pomeni).

Postopek

Podatki so bili zbrani v letu 2004. Študenti socialne pedagogike (v Sloveniji) in psihologije (na Hrvaškem) so bili poučeni o vsebini in uporabi zbirke vprašalnikov, ki smo jih uporabili v raziskavi. Aplicirali so jih v svojem domačem okolju (v kraju stalnega prebivališča), pri čemer so upoštevali za raziskavo izbrane značilnosti vzorca.

Rezultati in razprava

V tabelah 1 in 2 predstavljamo deskriptivno statistiko ter statistično pomembnost s *t*-testom preverjenih razlik med slovenskim in hrvaškim vzorcem za vse v raziskavi uporabljene spremenljivke. Ker nekateri udeleženci raziskave niso odgovorili na vsa vprašanja, število v tabeli 2 variira glede na število odgovorov.

Rezultati kažejo na statistično pomembne razlike med obema skupinama za oceno pomembnosti zaposlenosti, oceno pomembnosti koristne izrabe prostega časa, za cilje, usmerjene v delovanje, in za cilje, usmerjene v skupnost. Povprečja udeležencev iz hrvaškega vzorca na vseh omenjenih spremenljivkah, razen na oceni pomembnosti koristne izrabe prostega časa, presegajo povprečja slovenskega vzorca.

Biti zaposlen je temeljna eksistencialna potreba za večino ljudi, zato ni presenetljivo, da odrasli v obeh državah visoko vrednotijo pomen zaposlenosti. Čeprav sta bila vzorca glede na zaposlitveni status izenačena, pa rezultati v tabeli 1 kažejo, da v hrvaškem vzorcu udeleženci raziskave v povprečju višje ocenjujejo pomen

zaposlenosti v primerjavi s slovenskim vzorcem. Dejstvo, da je zaposlitev bolj pomembna za hrvaške kot pa za slovenske odrasle, lahko razložimo z različno stopnjo nezaposlenosti v obeh tranzicijskih družbah. Od 1990. leta dalje je za hrvaško družbo značilna visoka stopnja nezaposlenosti, ne le med mladimi, temveč tudi med starejšimi, ki so izgubili svoja delovna mesta zaradi ekonomskega kolapsa med in po hrvaški vojni za neodvisnost. Na osnovi mednarodnih študij vrednot, ki so bile izvedene v posameznih evropskih državah, lahko tudi zaključimo, da v Sloveniji upada osrednji pomen dela. V obdobju od leta 1990 do leta 1999 je upadel s 73 % na 62 %. Trditev o upadajočem pomenu dela je v skladu z Inglehartovo trditvijo, kot jo navajata Rus in Toš (2005), da v procesih postmoderne upada osrednji pomen dela in politike ter narašča pomen prostega časa in prijateljstva.

Danes je verjetno delo za Slovence bolj pomembno kot izraz osebne rasti in ne toliko kot moralna drža, ki je bila značilna v preteklosti, kar naj bi, po mnenju Rusa in Toša (2005), kazalo na to, da postajajo Slovenci glede na vrednote, ki se nanašajo na sfero dela, vse bolj podobni ljudem iz skandinavskih dežel.

Hrvaški vzorec dosega tudi višje rezultate na obeh vrstah ciljev: na ciljnih, usmerjenih v delovanje, in ciljnih, usmerjenih v skupnost. Sicer smo predvidevali, da bodo slovenski udeleženci dosegli višji rezultat, ko gre za cilje, ki so usmerjeni v delovanje. Te hipoteze potemtakem ne moremo potrditi, lahko pa poskušamo z razlago. Če interpretiramo obe vrsti ciljev kot notranjo težnjo h generativnosti, bi lahko bile razlike med vzorcema posledica višje ravni doseganja teh ciljev med slovenskimi udeleženci raziskave. Slovenski udeleženci naj bi zato teh ciljev ne doživljali kot tako pomembne kot hrvaški udeleženci, ki najverjetneje pričakujejo, da bodo tovrstne cilje uresničili šele v prihodnosti – v boljših časih.

Po drugi strani so udeleženci iz slovenskega vzorca pogosteje kot tisti iz hrvaškega zaposleni v poklicu, za katerega so se izobraževali, in višje ocenjujejo koristno

Tabela 1. *Deskriptivna statistika in rezultat testiranja razlik med vzorcema na intervalnih spremenljivkah.*

Spremenljivke	Slovenija		Hrvaška		z
	M	SD	M	SD	
Starost	42,99	11,87	41,77	12,29	1,52
Leta šolanja	13,61	3,03	13,66	2,62	-0,28
OP zaposlenosti	4,53	0,72	4,72	0,60	-4,48 ^{***}
OP zaposlenosti v lastnem poklicu	3,91	1,04	3,93	1,16	-0,35
OP poroke	4,08	1,05	4,10	1,04	-0,40
OP starševstva	4,54	0,79	4,53	0,84	0,05
OP koristne izrabe prostega časa	3,70	0,97	3,43	1,11	3,83 ^{***}
Cilji, usmerjeni v delovanje	28,85	4,82	29,76	4,62	-2,88 ^{**}
Cilji, usmerjeni v skupnost	33,14	4,16	34,57	4,37	-5,05 ^{***}

Opombe: OP – ocena pomembnosti.

** $p < ,01$; *** $p < ,001$.

Tabela 2. Deskriptivna statistika in rezultat testiranja razlike med vzorcema na nominalnih spremenljivkah.

Spremenljivke	Slovenija	Hrvaška	χ^2
Spol:			
moški	252 (46 %)	161 (42 %)	1,28
ženske	293 (54 %)	218 (58 %)	
Zaposlitveni status:			
zaposleni	435(80 %)	288 (76 %)	2,34
nezaposleni	110 (20 %)	93 (24 %)	
Zaposlen v lastnem poklicu:			
da	369 (69 %)	227 (61 %)	6,47**
ne	167 (31 %)	147 (39 %)	
Poročen ali živi s partnerjem:			
da	421 (77 %)	279 (73 %)	1,92
ne	123 (23 %)	101 (27 %)	
Ima otroke:			
da	411 (75 %)	280 (74 %)	0,35
ne	134 (25 %)	100 (26 %)	

** $p < ,01$.

izrabo prostega časa. Pogostejša zaposlenost udeležencev iz slovenskega vzorca v lastnem poklicu je najverjetneje posledica višje stopnje zaposlenosti v Sloveniji. To omogoča posameznikom, da si lažje izbirajo delo in najdejo zaposlitev na področju, za katerega so se izobraževali.

Višje vrednotenje koristne izrabe prostega časa med slovenskimi udeleženci raziskave je verjetno posledica procesov družbene modernizacije, za katere je, med drugim, značilen upad pomembnosti oz. vrednotenja dela in porast pomena prostega časa. Ti procesi so značilni za vse visokorazvite družbe, ali, če uporabimo Beckovo (2001) terminologijo, za vse družbe »druge moderne«.

Prediktorji ciljev, usmerjenih v delovanje

V naslednjem koraku smo uporabili metodo stopenjske multiple regresije, s katero smo za vsak vzorec posebej ugotavljali, kateri so pomembni prediktorji ciljev, usmerjenih v delovanje, ter ciljev, usmerjenih v skupnost. Pri tem sta bili obe vrsti ciljev obravnavani kot kriterijski spremenljivki, demografski podatki in ocene pomembnosti nekaterih življenjskih ciljev pa kot napovedne spremenljivke. V tabeli 3 predstavljamo rezultate napovedovanja ciljev, usmerjenih v delovanje.

Za slovenski vzorec velja, da od skupno 12 spremenljivk pomembno prispeva k napovedovanju ciljev, usmerjenih v delovanje, 5 spremenljivk, ki pojasnijo 18 % variacije kriterija. Pri hrvaškem vzorcu pa od skupno 12 spremenljivk pomembno prispevajo

k napovedovanju ciljev, usmerjenih v delovanje, le 3 spremenljivke, s katerimi smo uspeli pojasniti 11 % variance kriterija.

Če primerjamo rezultate regresijske analize za slovenski in hrvaški vzorec, ugotovimo, da uspemo pojasniti na slovenskem vzorcu nekoliko več variance kriterija, je pa odstotek pojasnitve pri obeh vzorcih dokaj nizek. Na slovenskem vzorcu pojasnjuje kriterij tudi več pomembnih prediktorjev (leta šolanja, ocena pomembnosti koristne izrabe prostega časa, starost, ocena pomembnosti zaposlenosti in starševstvo) kot na hrvaškem (ocena pomembnosti zaposlenosti v svojem poklicu, starost in ocena pomembnosti koristne izrabe prostega časa). Pri slovenskem vzorcu po pomenu (s 7 % pojasnjene variance) nekoliko izstopajo leta šolanja, ostali prediktorji pa pojasnjujejo pri obeh vzorcih zelo nizek delež variance (od 1 % do 5 %).

Dva prediktorja – starost (z negativnim predznakom) in ocena pomembnosti koristne izrabe prostega časa – sta skupna obema vzorcema. Tudi rezultati nekaterih drugih raziskav (Penezič in Lackovič Grgin, 2001; Poljšak Škraban in Žorga, 2006) kažejo na povezanost starosti s cilji, usmerjenimi v delovanje. Pri mlajših odraslih so rezultati na lestvici ciljev, usmerjenih v delovanje, najvišji, nato pa s starostjo upadajo, kar si razlagamo s tem, da je v mlajši odraslosti običajno večji poudarek na vzpostavljanju ekonomskega standarda družine in lastnega poklicnega statusa. Prav tako ni težko pojasniti ocene pomembnosti koristne izrabe prostega časa kot prediktorja za cilje, usmerjene v delovanje, saj je zelo verjetno, da je človek, ki ima močnejšo težnjo po uveljavljanju in dosežkih, bolj storilnostno naravnani in si zato želi tudi čim koristnejše izrabiti prosti čas. Zanimivo je, da rezultati raziskave kažejo, da je v slovenskem vzorcu ocena pomembnosti koristno izrabljenega prostega časa statistično pomembno višja kot pri hrvaškem vzorcu (tabela 1). Torej cilji, usmerjeni v delovanje, prežemajo v večji meri tudi njihov prosti čas, ki v postmoderne družbi vse bolj pridobiva na pomenu.

Tabela 3. Pomembni prediktorji za cilje, usmerjene v delovanje, za slovenski in hrvaški vzorec.

Pomembni prediktorji po korakih	β	R^2	ΔR^2
slovenski vzorec			
1. leta šolanja	,27***	,07	,07
2. OP koristne izrabe prostega časa	,23***	,13	,05
3. starost	-,17***	,15	,03
4. OP zaposlenosti	,13***	,17	,02
5. starševstvo	,11*	,18	,01
hrvaški vzorec			
1. OP zaposlenosti v poklicu	,21***	,04	,04
2. starost	-,18***	,07	,03
3. OP koristne izrabe prostega časa	,20***	,11	,04

* $p < ,05$; *** $p < ,001$.

Podobne rezultate navaja že N. Černigoj Sadar (1991), ko ugotavlja, da obstajajo pomembne razlike v vzorcih izrabe prostega časa med bolj in manj razvitimi regijami v bivši Jugoslaviji prav glede dimenzije aktivnosti oz. pasivnosti, ter da je prosti čas bolj zadeva osebne izkušnje in kvalitete kot kvantitete časa. Domnevamo, da se te razlike pojavljajo tudi v našem primeru, da predstavlja prosti čas za slovenske udeležence možnost prestopa iz sfere dela v sfero sprostitve in osebnega samoizražanja, medtem ko predstavlja hrvaškim udeležencem prosti čas predvsem možnost vzpostavljanja pogojev preživetja, in je možnost kreativnega samoizražanja v sferi zasebnosti v tem primeru omejena.

Pri obeh vzorcih sta podobna, čeprav ne enaka, tudi prediktorja ocene pomembnosti zaposlenosti (pri Slovencih) in ocene pomembnosti zaposlenosti v svojem poklicu (pri Hrvatih). Zanimivo je, da rezultati naše raziskave kažejo, da se glede na zaposlitveni status ter oceno pomembnosti zaposlenosti v lastnem poklicu hrvaški in slovenski vzorec ne razlikujeta med seboj. Razlikujeta pa se glede na zaposlitveni status v lastnem poklicu (v prid slovenskega vzorca) in oceno pomembnosti zaposlenosti (v prid hrvaškega vzorca). Na višino zastavljanja ciljev očitno torej bolj pomembno vpliva psihološki občutek oz. ocena pomembnosti obeh spremenljivk kot pa dejansko stanje zaposlenosti udeležencev oz. njihove zaposlenosti v svojem poklicu. Hrvaški vzorec statistično pomembno višje ocenjuje pomembnost zaposlenosti od slovenskega, verjetno zaradi večjega problema z zaposlitvijo na Hrvaškem. Verjetno višja ocena pomembnosti zaposlenosti nakazuje tudi večjo željo po delovanju – ne glede na področje delovanja. Poleg tega morda pri osebah iz slovenskega vzorca ocena pomembnosti zaposlenosti tudi zato dobro napoveduje višje rezultate ciljev, usmerjenih v delovanje, ker se v Sloveniji v zadnjih letih pojavlja vse večja potreba po fleksibilni menjavi služb in področij zaposlitve, delovna mesta niso več stalna, ustvarjajo se nova, ne glede na področje izobrazbe, pa tudi stare zaposlitve zahtevajo vse večjo fleksibilnost. Tako za uveljavljanje in lastni razvoj ni več tako pomembno, da smo zaposleni ravno v svojem poklicu, saj si vsak ustvarja svojo edinstveno, individualno kariero. Zato pa je pomembna čim višja izobrazba (več let šolanja), ki omenjeno fleksibilnost delavca omogoča. Višje stopnje izobrazbe pa omogočajo tudi kreativnost in samoizražanje na delovnem mestu. Leta šolanja (in s tem višja izobrazba) so se pri slovenskem vzorcu izkazala kot najpomembnejši prediktor ciljev, usmerjenih v delovanje. Verjetno je bilo doseganje ciljev, usmerjenih v delovanje, pri tistih, ki imajo za seboj več let šolanja, bolj izrazito prisotno že v času izobraževanja, kar je imelo posledično izhod v njihovi višji izobrazbi in s tem boljši možnosti zaposlitve. Domnevamo, da so možnosti kreativnega samoizražanja na delovnem mestu v primeru hrvaških udeležencev omejene.

Očitno tudi starševstvo predstavnike slovenskega vzorca spodbuja k večjemu delovanju, saj morda prav otroci in skrb za njihov ekonomski standard dodatno osmislijo cilje, usmerjene v delovanje. Poleg tega so tisti, ki imajo otroke, morda v večji meri pripravljeni prevzemati odgovornosti tako v osebnem kot tudi v profesionalnem življenju.

Seveda je v naših rezultatih pogosto težko opredeliti, kaj je vzrok in kaj posledica: je višja izobrazba ali pa ocena pomembnosti koristne izrabe prostega časa vzrok ali je

le posledica višjih ciljev, usmerjenih v delovanje? Najverjetneje gre za sinergični učinek več dejavnikov, ki imajo skupni imenovalc v storilnostni motivaciji udeležencev raziskave.

Prediktorji ciljev, usmerjenih v skupnost

V tabeli 4 so prikazani rezultati stopenjske multiple regresije, s katero smo za vsak vzorec posebej ugotavljali pomembne prediktorje ciljev, usmerjenih v skupnost.

Pri slovenskem vzorcu je od skupno 12 spremenljivk statistično pomembno prispevalo k napovedovanju ciljev, usmerjenih v skupnost, 7 spremenljivk, pri hrvaškem pa le 4 spremenljivke. Z regresijsko analizo smo uspeli pojasniti 24 % variance kriterija pri slovenskem in 14 % variance kriterija pri hrvaškem vzorcu.

Če primerjamo rezultate regresijske analize za slovenski in hrvaški vzorec, ugotovimo, da uspemo pojasniti pri slovenskem vzorcu ponovno nekoliko več (10 % več) variance kriterija kot pri hrvaškem vzorcu. Pri slovenskem vzorcu pojasnjuje kriterij ponovno tudi več pomembnih prediktorjev (7) kot pri hrvaškem (4). Štirje prediktorji, ki so obema vzorcema skupni (vendar po deležu pojasnjene variance različni), so: spol (ženski), starševstvo, ocena pomembnosti starševstva ter ocena pomembnosti koristne izrabe prostega časa. Pri Slovencih pa cilje, usmerjene v skupnost, pomembno pojasnjujejo še naslednje tri spremenljivke: ocena pomembnosti zaposlenosti, ocena pomembnosti zakonskega stanu in starost (z negativnim predznakom).

Dobljeni rezultati nas večinoma ne presenečajo. Da ženski spol napoveduje višje rezultate na ciljih, usmerjenih v skupnost, je bilo pričakovati, saj so ženske glede

Tabela 4. Pomembni prediktorji za cilje, usmerjene v skupnost, za slovenski in hrvaški vzorec.

Pomembni prediktorji po korakih	β	R^2	ΔR^2
slovenski vzorec			
1. OP starševstva	,28***	,08	,08
2. OP zaposlenosti	,21***	,12	,04
3. OP koristne izrabe pr. časa	,18***	,15	,03
4. starost	-,18***	,18	,03
5. Ž spol	,15***	,21	,03
6. OP zakonskega stanu	,18***	,23	,02
7. starševstvo	,13*	,24	,01
hrvaški vzorec			
1. Ž spol	,27***	,07	,07
2. OP starševstva	,16***	,10	,03
3. starševstvo	,17**	,12	,02
4. OP koristne izrabe pr. časa	,13**	,14	,02

* $p < ,05$; ** $p < ,01$; *** $p < ,001$.

na rezultate številnih raziskav (npr. Penezić in Lacković-Grgin, 2001) bolj usmerjene v skupnost in povezovanje z ljudmi, s katerimi želijo imeti ljubeče, intimne odnose. Peterson in Stewart (1993) sta v svojih raziskavah ugotavljala, da sta motiva povezanosti in intimnosti pri mladih ženskah povezana z mnogimi vidiki generativnosti, medtem ko pri moških šele starševstvo prispeva k razvoju generativnosti na višji ravni. Ob rojstvu otroka potrebujejo namreč očetje za uskladitev notranjega psihološkega sveta z vedenjem zavestno odločitev za aktivno vključitev v družinsko življenje. Pri tem gre torej za premik od usmerjenosti vase k usmerjenosti v druge, ki se zgodi pri ženskah že dosti prej (Hawkins idr., 1995). Pri Hrvatih pojasnjuje spol 7 % variance, pri Slovencih pa le 2 %.

Dejstvo, da sta se pokazala na obeh vzorcih starševstvo in ocena pomembnosti starševstva (ki na slovenskem vzorcu pojasnjuje kar 8 % variance kriterija) pomembna prediktorja ciljev, usmerjenih v skupnost, se sklada s spremenjenim položajem moških in žensk, kot je značilen za razvitejše družbe. V tem primeru imamo opraviti tako s prehodom od »modela etične in vzgojne k modelu čustvene in podporne družine« (Rener, 2000, str. 108) kot s konceptom »odgovornega starševstva«, ki je prav tako značilen za razvitejše družbe (Švab, 2001). Velja, da v čustveni in podporni družini moški ne igra več dominantne vloge, prav tako pa koncept odgovornega starševstva predpostavlja, da je skrb za otroke v sodobni družini stvar obeh partnerjev, ne le ženske (Javoršek, 2006). Izpostavljamo pa, da ocena pomembnosti starševstva v slovenskem primeru pojasnjuje 8 % variance kriterija, v hrvaškem pa 3 %, da samo starševstvo v slovenskem primeru pojasni 1 % variance kriterija, v hrvaškem pa 2 %, in da (ženski) spol v slovenskem primeru pojasni le 2 % variance kriterija, v hrvaškem pa 7 %. Usmerjenost v skupnost je v hrvaškem primeru torej spolno specifična, pogojena s kulturno opredeljeno vlogo ženske.

Koristno preživljanje prostega časa (ki pojasnjuje pri obeh vzorcih le 2 do 3 % variance) lahko med drugim razumemo kot skupno druženje in delo za/z drugimi, kar je značilno za generativnost, podobno kot starševstvo ter ocena pomembnosti starševstva in zakonskega stanu. Višje vrednotenje zakonskega statusa (poročen) kaže na morebitno višje izraženo generativnost posameznikov, ki želijo svojo varnost najti v partnerski skupnosti, h kateri so v večji meri usmerjeni tudi njihovi cilji. Ta prediktor se je izkazal za pomembnega le pri slovenskem vzorcu.

Tudi oceno pomembnosti zaposlenosti, ki se je na slovenskem vzorcu pokazala kot pomemben prediktor ciljev, usmerjenih v skupnost, lahko povežemo z znakom višje razvite generativnosti. Posredno jo lahko povežemo z občutkom, da zaposleni člani družbe s svojim delom, plačevanjem davkov itd. ustrezno prispevajo tudi k skupnosti in s tem pokažejo večjo odgovornost do drugih, kar je povezano z višjimi cilji, usmerjenimi v skupnost.

Preseneča pa nas, da je v slovenskem vzorcu pomemben prediktor ciljev, usmerjenih v skupnost, tudi starost (z negativnim predznakom). Torej naj bi v nižji starosti dosegali udeleženci tudi višje cilje, usmerjene v skupnost. Po teoriji (Erikson, 1980) generativnost narašča s starostjo, zato smo pričakovali ravno nasprotno. Res

pa je, da so rezultati raziskave, ki sta jo na vzorcu mladih odraslih izvedla Peterson in Stewart (1993), pokazali, da se začnejo ljudje spoprijemati z generativnimi temami že v mlajši odrasli dobi. Domnevamo, da imamo morebiti opraviti z novonastajajočo obliko delovanja, usmerjenega v skupnost.

Zaključki

Ker je v vzorec zajeto relativno majhno število udeležencev, njihov izbor pa je priložnosten, torej najverjetneje nereprezentativen za Slovenijo in Hrvaško, lahko govorimo le o študiji primerov in rezultatov nismo upravičeni posploševati. Kljub temu pa lahko iz raziskave izluščimo nekatere zanimive zaključke.

V hrvaškem vzorcu udeleženci raziskave dosegajo višje rezultate na obeh vrstah ciljev: ciljnih, usmerjenih v delovanje, ter ciljnih, usmerjenih v skupnost, in v povprečju višje ocenjujejo pomen zaposlenosti v primerjavi s slovenskim vzorcem. Naših pričakovanj, da bodo slovenski udeleženci dosegli višji rezultat, ko gre za cilje, usmerjene v delovanje, nismo potrdili. Po drugi strani pa so udeleženci iz slovenskega vzorca pogosteje zaposleni v poklicu, za katerega so se izobraževali, in višje ocenjujejo koristno izrabo prostega časa. Oboje nakazuje, da so možnosti, ki jih imajo ljudje, pomemben posredujoč dejavnik, ki vpliva na postavljanje osebnih ciljev.

Če primerjamo rezultate regresijske analize za slovenski in hrvaški vzorec, ugotovimo, da uspemo pojasniti na slovenskem vzorcu pri obeh vrstah ciljev nekoliko več variance kriterija, je pa odstotek pojasnitve pri obeh vzorcih dokaj nizek. Na slovenskem vzorcu pojasnjuje kriterij tudi več pomembnih prediktorjev kot na hrvaškem, vendar pojasnjujejo posamezni prediktorji na obeh vzorcih relativno nizek odstotek variance (1 do 8 %). Torej je teoretska pojasnjevalna shema oz. mersko orodje, ki smo ga uporabili za opredelitev prediktorjev ciljev, ki so usmerjeni v delovanje ter v skupnost, uporabna, a le v omejenem obsegu.

Na osnovi regresijske analize smo pri ciljnih, usmerjenih v delovanje, izluščili pri slovenskem vzorcu pet pomembnih prediktorjev (leta šolanja, oceno pomembnosti koristne izrabe prostega časa, starost, oceno pomembnosti zaposlenosti in starševstvo) in pri hrvaškem vzorcu le tri prediktorje (oceno pomembnosti zaposlenosti v svojem poklicu, starost in oceno pomembnosti koristne izrabe prostega časa). V obeh vzorcih sta se kot pomembna prediktorja ciljev, usmerjenih v delovanje, pokazala starost (z negativnim predznakom) in ocena pomembnosti prostega časa. Pri mlajših odraslih so rezultati na lestvici ciljev, usmerjenih v delovanje najvišji, nato pa s starostjo upadajo, kar je verjetno posledica večjega poudarka na vzpostavljanju ekonomskega standarda družine in lastnega poklicnega statusa v mlajši odraslosti. Človek, ki ima močnejšo težnjo po uveljavljanju in dosežkih in je torej bolj storilnostno naravnan, pa si želi tudi čim koristneje izrabiti prosti čas, s čimer lahko razložimo, zakaj se je tudi ocena pomembnosti koristne izrabe prostega časa izkazala kot pomemben prediktor za cilje, usmerjene v delovanje.

Tudi cilje, usmerjene v skupnost, pojasnjuje na slovenskem vzorcu več pomembnih prediktorjev (7) kot na hrvaškem (4). Štirje prediktorji, ki so obema vzorcema skupni, so: spol (ženski), starševstvo, ocena pomembnosti starševstva ter ocena pomembnosti koristne izrabe prostega časa. Pri Slovencih pa cilje, usmerjene v skupnost, pomembno pojasnjujejo še naslednje tri spremenljivke: ocena pomembnosti zaposlenosti, ocena pomembnosti zakonskega stanu in starost (z negativnim predznakom).

Ženske so, glede na rezultate številnih raziskav (npr. Penezić in Lacković-Grgin, 2001; Peterson in Stewart, 1993), bolj usmerjene v skupnost in povezovanje z ljudmi, s katerimi želijo imeti ljubeče, intimne odnose. Njihov razvoj doseže višje ravni generativnosti že dosti prej kot pri moških, kjer pride običajno šele ob rojstvu otroka do zavestne odločitve za aktivno vključitev v družino in s tem za premik od usmerjenosti vase k usmerjenosti v druge (Hawkins idr., 1995). Zato ni presenetljivo, da sta se v raziskavi pokazala kot pomembna prediktorja ciljev, usmerjenih v skupnost, poleg ženskega spola tudi starševstvo in višje vrednotenje starševstva, ki oba kažeta na višje razvito generativnost. Enak pomen pa bi lahko imela za udeležence raziskave tudi ocena pomembnosti koristne izrabe prostega časa, če jo razumemo delno tudi kot usmerjenost k skupnemu druženju in delu z oz. za druge. Tudi tukaj se srečujemo z značilnim vzorcem, ki nakazuje, da slovenski udeleženci niso tako tradicionalistični, kajti prevladujoča ocena pomena starševstva je kazalec, ki kaže, da gre v tem primeru za razumevanje, ki v večji meri izhaja iz enakovrednejšega razumevanja vloge obeh spolov pri vzgoji otrok. Govorimo o »protektivnem starševstvu«. Tudi zato lahko sklepamo, da moramo razločevati vsebino generativnosti slovenskih ter hrvaških udeležencev.

Rezultati kažejo tudi, da na višino zastavljanja ciljev v obeh vzorcih pomembneje vpliva psihološki občutek oz. vrednotenje (ocena pomembnosti) zaposlitve, starševstva in zakonskega stanu udeležencev kot pa dejansko uresničevanje omenjenih razvojnih ciljev oz. realno stanje udeležencev, kar je razumljivo, saj se tako cilji kot tudi ocena pomembnosti posameznih spremenljivk v širšem smislu nanašajo na posameznikove vrednote, medtem ko vedenje posameznikov ni nujno usklajeno z njimi.

Menimo, da lahko precejšen delež razlik med rezultati, dobljenimi na slovenskem in hrvaškem vzorcu, pojasnimo z dejstvom, da se je Slovenija v zadnjih 15 letih pospešeno in hitreje razvijala od Hrvaške in da zanjo veljajo značilnosti postmoderne družbe, v kateri raste pomen zadovoljstva z delom in koristno izrabo prostega časa. To pa je značilen postmaterialističen vzorec.

Naše osnovne raziskovalne hipoteze, da bodo vrednosti, ki zadevajo cilje, usmerjene v delovanje, v Sloveniji višje kot na Hrvaškem, da pa bodo vrednosti, ki zadevajo cilje, usmerjene v skupnost, v Sloveniji nižje kot na Hrvaškem, potemtakem nismo potrdili. Smo pa razložili, zakaj je nemara prišlo do takšnega rezultata. Eden od posredujočih razlogov je gotovo relativno nizka razlagalna moč našega instrumentarija. Sklepamo, da se slovenski udeleženci gibljejo v okolju, v katerem imajo precej večje možnosti za uresničevanje svojih življenjskih ciljev, da so bližje postmaterializmu in

individualizmu. Pomeni kolektivnega in individualnega se potemtakem od družbe do družbe razlikujejo, obenem pa tudi pomeni vrednostno nadrejenih pojmov družine, dela oz. zaposlenosti, prostega časa in starševstva. Tukaj pa so slovenski udeleženci brez dvoma relativno modernejši od hrvaških.

Literatura

- Adam, F., Makarovič, M. Rončević, B in Tomšič, M. (2005). *The Challenges of Sustained Development: The Role of Socio-Cultural factors in East-Central Europe*. Budapest, New York: Central European University Press.
- Beck, U. (2001). *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno* [Risk society: On the way towards some other modernity]. Ljubljana: Krtina.
- Černigoj Sadar, N. (1991). Social and Regional Differences in Leisure in Yugoslavia. *Loisir & Societe - Society and Leisure*, 14, 357-372.
- Erikson, E. (1980). *Identity and the Life Cycle*. New York: W.W. Norton & Company.
- Fister, K. (2003). Osebni cilji pri delu in zadovoljstvo z delom [Personal work goals and job satisfaction]. *Psihološka obzorja*, 12 (4), 33-48.
- Hawkins, A. J., Christiansen, S. L., Sargent, K. P. in Hill, E. J. (1995). Rethinking Fathers' involvement in child care: a developmental perspective. V W. Marsiglio (ur.), *Fatherhood, contemporary theory research, and social policy* (41-56). London: Sage publications.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, Chichester: Princeton University Press.
- Inglehart, R. In Welzel, C. (2005). *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence*. New York: Cambridge University Press.
- Javoršek, J. (ur.). (2006). *Socialni razgledi 2006* [Social views 2006]. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj.
- Morfeji, M.Z., Hooker, K., Carpenter, J., Mix, C. in Blakeley, E. (2004). Agentic and Communal Generative Behaviour in Gour Areas of Adult Life: Implications for Psychological Well-Being. *Journal of Adult Development*, 11 (1), 55-58.
- Musek, J. (1994). Vrednote, življenjski cilji in ideali [Values, life goals and ideals]. V T. Lamovec (ur.), *Psihodiagnostika osebnosti 2*. [Psychodiagnostic of personality 2] Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 206-220.
- Nurmi, J. E. (1992). Age Differences in Adult Life Goals, Concerns, and Their Temporal Extension: A Life Course Approach to Future-oriented Motivation. *International Journal of Behavioral Development*, 15 (4), 487-508.
- Penezić, Z. in Lacković-Grgin, K. (2001). Važnost razvojnih ciljeva u adolescentnoj, srednoj i starijoj životnoj dobi [The importance of developmental goals in adolescence, middle and old ages]. *Radovi*, 40 (17), 65-81.
- Peterson, B. E. in Stewart, A. J. (1993). Generativity and Social Motives in Young Adults. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65 (1), 186-198.
- Pohlmann, K. in Brunstein, J. C. (1997). Goals: Ein Fragebogen zur Messung von Lebenszielen. *Diagnostica*, 43 (1), 63-79.
- Poljšak Škraban, O. in Žorga, S. (2006). Povezanost nekaterih mer generativnosti s poklicnim

- delovanjem žensk [Relationship among some measures of generativity and professional activity of women]. *Socialna pedagogika*, 10, 393-406.
- Rener, T. (2000). Ranljivost, mladi in zasebno okolje [Vulnerability, young people and private life]. V M. Ule (ur.), *Socialna ranljivost mladih (91-118) [Social vulnerability of youth]*. Ljubljana, Šentilj: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Aristej.
- Rus, V. in Toš, N. (2005). *Vrednote Slovencev in Evropejcev [Values of Slovenians and Europeans]*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Švab, A. (2001). *Družina: od modernosti k postmodernosti [Family: From modernity to postmodernity]*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, M. (2000). *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov [Contemporary identities in the whirlpool of discourses]*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, M. in Kuhar, M. (2002). *Sodobna mladina: izziv sprememb [Contemporary youth: The challenge of change]*. V V. Miheljak (ur.), *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje (39-77) [Youth 2000: Slovenian youth at the passage in the third millenium]*. Ljubljana in Maribor: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Aristej.
- Wicker, F. W., Lambert, F. B., Richardson, F. C. in Kahler, J. (1984). Categorical goal hierarchies and classification of human motives. *Journal of Personality*, 52 (3), 285-305.